

1^e Jaargang.

No. 2.

BULLETIN

UITGEGEVEN DOOR DEN

Nederlandschen Oudheidkundigen Bond.

October 1899.

Stukken voor de redactie te zenden aan: E. W. MOES, Alex. Boersstraat 31, Amsterdam, Mr. J. C. OVERVOORDE, Dordrecht, of A. PIT, Ruysdaelkade 39, Amsterdam.

Officiële Mededeelingen.

De algemeene vergadering van den Nederlandschen Oudheidkundigen Bond, die den 15 Juli 1899 te Utrecht gehouden werd, werd door ruim 200 personen uit alle oorden van het land bezocht.

De voorzitter heet de aanwezigen welkom met een kort inleidend woord. De statuten zijn aan de leden bekend en dus ook het doel van den bond, waarbij vooraan staat het behoud en de betere verzorging en de bestudeering der Nederlandsche oudheden en oude kunst. Veel verwacht de voorzitter van de corresponderende leden en hij wekt allen op tot het geven van mededeelingen over monumenten en oudheden.

Hij verzoekt medewerking voor het bulletin, dat in eene lang gevoelde behoefte voorziet, en dat een standaardwerk kan worden, als velen medewerken en het door hun artikels steunen.

Hij brengt hulde aan de vereeniging Oud-Dordrecht te Dordrecht, die het initiatief nam tot stichting van den bond en aan den secretaris Mr. J. C. Overvoorde, die hij de drijvende kracht noemt van den bond, en eindigt met een woord van opwekking aan de aanwezigen.

Hierna leest de secretaris de notulen van de algemeene vergadering van 17 Januari, opgesteld door den waarnemenden secretaris den heer Bas Veth. Na goedkeuring dezer notulen en een woord van dank aan den heer Veth voor de uitvoerige redactie, brengt de

secretaris het jaarverslag uit, waaruit blijkt dat reeds zijn toegetreden 17 vereenigingen en 9 beheerders en dat 30 corresponderende leden waaronder 4 buitenlandsche de benoeming hebben aanvaard.¹⁾ Hij sluit het verslag met een woord van opwekking en een woord van hulde aan de H.H. baron van Zuylen en Cuypers, voor het welwillend verleend verlot tot bezichtiging van het kasteel de Haer en de beloofde toelichting door den heer Cuypers Jr., welke woorden door de vergadering met een warm applaus worden begroet.

Het woord wordt nu gegeven aan den heer Cuypers Jr. voor eene voordracht over het kasteel de Haer, toegelicht door verschillende prenten en photographiën.

Hij begint er op te wijzen dat het kasteel werd gerestaureerd uit piëteit voor het in de historie bekend gebouw, hetwelk sinds de 15e eeuw in bezit is van hetzelfde geslacht, doch tevens met het doel het gebouw zelf weder bewoonbaar te maken, na 150 jaar onbewoond te zijn gebleven.

De onderdeelen worden door den inleider uitvoerig besproken en deze vindt hierbij meermalen gelegenheid te wijzen op de practische wijze van werken in middeneeuwsche bouwkunst en op de voortdurende vergrooing door het bouwwerk in de verschillende tijden ondergaan.

Na afloop brengt de voorzitter een woord van hulde aan den heer Cuypers voor zijne hoogst belangrijke voordracht.

De Heer Mr. S. Muller Fzn. wijst op de moeilijkheid bij de voorbereiding van de excursie hierdoor ontstaan, dat slechts enkele vereenigingen tijdig en duidelijk bericht zonden van het aantal leden, dat aan excursie en diner zouden deelnemen, en hoopt dat men voortaan de voorbereiding zal vergemakkelijken door tijdige kennisgeving.

Nadat aan het bestuur is overgelaten de plaats van de volgende vergadering te bepalen, sluit de voorzitter de vergadering na een woord van dank aan den heer Muller voor zijne voorbereidende werkzaamheden.

Na afloop der vergadering stond een lange stoet rijtuigen gereed om de aanwezigen naar het kasteel Haer-Zuylen te brengen, waar kasteel en dorp met de meeste belangstelling bezichtigd werden. Na de terugkomst te Utrecht, verzamelden de meeste bezoekers zich aan een gemeenschappelijken maaltijd.

---

1) Later zijn nog 1 vereeniging, 8 beheerders en 5 corresponderende leden toegetreden.

EERSTE JAARVERSLAG

VAN DEN

Nederlandschen Oudheidkundigen Bond

(OPGERICHT 17 JANUARI 1899)

uitgebracht in de algemeene ledenvergadering gehouden den 15 Juli 1899.

Het eerste jaarverslag van den Nederlandschen Oudheidkundigen Bond *kan* en *moet* kort zijn. Het *kan* kort zijn, omdat dit verslag slechts loopt over een tijdperk van 6 maanden, een tijdperk van voorbereiding meer dan van uitvoering, en het *moet* kort zijn, daar voor heden nog vele belangrijke zaken Uwe aandacht zullen vergen, zoodat het gewenscht is, dit verslag tot het hoognoodige te beperken.

Gelijk U bekend is, ging het initiatief tot het oprichten van dezen bond uit van de vereeniging »Oud-Dordrecht«. Op haar oproeping verzamelden zich den 15 October 1898 een 19 tal vertegenwoordigers van oudheidkundige vereenigingen en museumdirecties te Amsterdam in de zaal van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap, welke door dit genootschap welwillend voor dit doel was beschikbaar gesteld, terwijl van verschillende hier niet vertegenwoordigde vereenigingen betuigingen van instemming waren ontvangen. De vergadering werd gepresideerd door Mr. J. C. Overvoorde, terwijl de heer Bas Veth zich welwillend belastte met het houden der notulen. Op deze vergadering werden de hoofdlijnen voor de statuten van den op te richten bond besproken naar de hoofdlijnen hiervoor door Mr. J. C. Overvoorde ontworpen en werd eene commissie benoemd, bestaande uit de H.H. Mr. J. C. Overvoorde, A. Pit en Bas Veth om een uitgewerkt ontwerp voor de statuten in te dienen. Dit concept kwam den 17 Januari 1899 in behandeling en werd, na kleine wijzigingen, met algemeene stemmen goedgekeurd. Tevens werd op deze vergadering, welke door 21 vertegenwoordigers werd bijgewoond, een bestuur gekozen en eene commissie van redactie voor het uit te geven bulletin van den bond benoemd. Tot bestuur werden gekozen de H.H.: Mr. J. A. Feith, rijksarchivaris der provincie Groningen en conservator van het Groningsch museum; Mr. S. Muller Fzn, rijksarchivaris der provincie Utrecht en beheerder van het stedelijk museum aldaar; Mr. J. C. Overvoorde, archivaris der gemeente Dordrecht, secretaris van »Oud-Dordrecht«; Jhr. B. W. F. van Riemsdijk, hoofd-directeur van het rijks-museum te Amsterdam; en Jhr. Mr. F. J. J. M. van Rijckevorsel, secretaris van het Provinciaal Brabantsch Genootschap van Kunst en Wetenschappen. Tot commissie van redactie werden benoemd de H.H. A. Pit, directeur van het Nederlandsch museum

te Amsterdam en F. W. Moes, onderdirecteur van het 's Rijks Prenten kabinet aldaar, terwijl het bestuur verder uit zijn midden een derde lid zoude aanwijzen. Hiertoe werd door het bestuur benoemd: Mr. J. C. Overvoorde te Dordrecht. Tot commissie voor het nazien der rekeningen werden aangewezen de H.H. Haverkorn van Rijsewijk en Bas Veth. De bestuursfunctien werden door het bestuur aldus verdeeld: voorzitter Jhr. B. W. F. van Riemsdijk, secretaris Mr. J. C. Overvoorde, penningmeester Mr. J. A. Feith, leden Mr. S. Muller Fzn. en Jhr. Mr. F. J. J. M. van Rijkevorsel.

In eene conferentie tusschen het bestuur en de commissie van redactie werd de inrichting van het bulletin besproken. De statuten werden nader in definitieven vorm gebracht en ter goedkeuring ingezonden. Het duurde geruimen tijd voor de koninklijke goedkeuring verkregen werd, daar het raadplegen van het bestuur over eenige door den minister gewenschte veranderingen bemoeielijkt werd door de afwezigheid van twee der bestuursleden.

Nadat de koninklijke goedkeuring verkregen was bij K. B. van 16 Mei 1899 No. 10 werd aan alle bekende oudheidkundige vereenigingen en museumdirecties eene uitnoodiging gezonden om tot den bond toe te treden en werd een aantal personen uitgenoodigd om de benoeming tot corresponderend lid der vereeniging te aanvaarden. Tevens werd overeenkomstig den wensch geuit op de algemeene vergadering van 17 Januari een adres gezonden aan den minister van Binnenlandsche Zaken en aan de Tweede Kamer der Staten Generaal om op te komen tegen de besnoeiing van het crediet voor aankoop voor de rijksmusea volgens het amendement van Jhr. Mr. de Savornin Lohman en om aan te dringen op het verleenen van een speciaal crediet voor de in het volgend jaar te verwachten hoogst belangrijke veilingen van een gedeelte van de collectie van het kasteel Heeswijk. Van deze adressen werd mededeeling gedaan aan enkele groote dagbladen.

Aan de uitnoodiging tot toetreding werd tot heden gevolg gegeven door de volgende vereenigingen en personen, terwijl nog een aantal tot heden geen antwoord zond, daar hiervoor noodig was de leden hunner vereeniging te kennen. Toegetroden zijn als lid:

- Koninklijk Oudheidkundig Genootschap te Amsterdam.
- Commissie van het Bisschoppelijk Museum te Haarlem.
- Vereeniging die Haghe te 's Gravenhage.
- Vereeniging Oud-Dordrecht te Dordrecht.
- Commissie tot beheer over het gemeentemuseum te 's Gravenhage.
- Provinciaal Utrechtsch Genootschap te Utrecht.
- Dordrechtsch museum te Dordrecht.
- Edamsch museum te Edam.
- Vereeniging tot instandhouding van oude gebouwen te Dordrecht.
- Commissie voor het provinciaal museum van oudheden te Assen.

Stedelijk museum van oudheden te Utrecht.

Commissie van toezicht op het stedelijk museum te Alkmaar.

Commissie voor het museum van kunstnijverheid te Haarlem.

Commissie voor het stedelijk museum te Haarlem.

Commissie voor het gemeente-museum de Lakenhal te Leiden.

Vereeniging Rembrandt te Amsterdam.

Commissie van administratie over het museum van oudheden voor
de provincie en de stad Groningen te Groningen.

Dr. W. Pleyte, directeur van het rijksmuseum van oudheden
te Leiden.

F. A. Hoefer, conservator van het Overijsselsch museum te
Zwolle.

C. P. J. Dommisse, « « « stedelijk museum te Vlissingen.

Dr. R. Jesse, « « « rijksmuseum van oudheden
te Leiden.

B. J. M. de Bondt, « « « Museum Amstelkring te Am-
sterdam.

Dr. J. D. E. Schmeltz, directeur van het ethnographisch museum
te Leiden.

J. F. A. Lindsen, conservator van het aartsbisschoppelijk museum
te Utrecht.

J. Kalf, assistent aan het Nederl. Museum te Amsterdam.

J. H. W. Unger, beheerder van de stedelijke oudheidkamer te
Rotterdam.¹⁾

Van de benoemde corresponderende leden werd tot heden de
benoeming aanvaard door 30 personen.²⁾ De lijst der corresponderende
leden zal nader in het bulletin worden gepubliceerd.

De bulletincommissie gaf reeds blijken van hare werkzaamheid
door het verschijnen van het eerste nummer van het bulletin, hetwelk
algemeen in de pers een gunstig onthaal mocht vinden.

Reeds van het eerste nummer mocht de commissie de mede-
werking van verschillende personen verkrijgen, terwijl ook voor het
volgend nummer verschillende bijdragen zijn toegezegd. Wij vertrouwen
hierbij op de hulp van onze corresponderende leden. Voor het drukken
werd op billijke voorwaarden eene overeenkomst gesloten met den
heer D. Reidel te Dordrecht.

1) Later zijn nog toegetreden:
Het Provinciaal Noord-Brabantsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen te
's Hertogenbosch.

A. Pit, directeur Nederlandsch museum te Amsterdam,
Jhr. Mr. V. E. L. de Stuers, als referendaris van Kunsten en Wetenschappen,
Bas Veth, conservator van Oud-Dordrecht,
A. C. baron Snouckaert van Schauburg, directeur huisarchief van H. M. de Koningin
te 's Gravenhage,
Jhr. Mr. V. E. L. de Stuers, als directeur Gevangenpoort te 's Gravenhage,
Jhr. B. W. F. van Riemsdijk, hoofd-directeur Rijksmuseum te Amsterdam,
Dr. W. J. de Dompierre de Chaufepie, directeur Kon. Penning-Cabinet te 's Gravenhage,
en P. Haverkorn van Rijsewijk, directeur Museum Boymans te Rotterdam.

2) Later zijn nog 5 corresponderende leden toegetreden.

De door den bond gemaakte onkosten bedragen tot heden
f 85.16⁵ n.l.:

drukkerij Blussé en van Braam	f 24.40
« D. Reidel	„ 38.50
porto's circulaires	„ 2.32
J. Zwama, schrijfwerk met machine	„ 2.90
schrijffoon voor de statuten met zegel	„ 2.77 ⁵
notulenboek	„ 0.40
porto's bulletin	„ 6.34
porto's convocaties	„ 1.—
diverse porto's en schrijffoonen	„ 6.53
	<hr/>
	f 85.16 ⁵

Daar tot heden geen contributie is geïnd, staan tegenover deze uitgaven geene reeds verkregen inkomsten. De toegezegde contributie en de abonnementen op het bulletin bedragen tot heden ruim f 300.—

Het bestuur gelooft met tevredenheid op het reeds verkregen resultaat te kunnen wijzen en ziet met vertrouwen de toekomst in. Door de jaarlijksche vergaderingen en de daaraan te verbinden oudheidkundige excursies wordt de kennismaking onder de leden bevorderd. Door de besprekingen op de vergaderingen en door het bulletin wordt de aandacht gevestigd op de oudheidkundige belangen en zullen degelijke gedachtenwisselingen over voor alle leden belangrijke onderwerpen worden aangemoedigd en door het bestuur zal worden gewaakt voor en zoo noodig worden gewezen op de belangen van den bond en van hare leden als zoodanig. Hoe algemeener de toetreding wordt, hoe beter de bond ook in staat zal zijn te beantwoorden aan de verwachtingen, door mij in de openingsrede aan de vergadering van 15 October geuit en in hoe ruimer kring hij zijn nut zal kunnen stichten voor nijverheid en kunst.

Ten slotte mag ik het verslag niet eindigen zonder een kort woord van welgemeende hulde aan den heer baron van Zuylen, eigenaar van het belangrijke kasteel, hetwelk wij straks hopen te bezoeken, en aan de beide heeren Cuypers, vader en zoon, voor de ons zoo welwillend geboden gelegenheid om onder zoo bij uitstek kundig geleide en voorlichting dezen bij alle liefhebbers van de oudheidkunde zoo bekenden herbouw te bezichtigen.

Namens het bestuur:

J. C. OVERVOORDE,
Secretaris.

Staatsbegrooting voor het jaar 1900.

Op de begrooting voor Binnenlandsche Zaken zijn onder afdeeling VII, Kunsten en Wetenschappen, de navolgende posten voorgesteld:
Kon. penning-cabinet (artt. 199 en 200) jaarwedden enz. f 4400,

aankoop en onderhoud f 6000.

Het cabinet van schilderijen te 's Gravenhage (artt. 200 en 201)

jaarwedden enz. f 4400, aankoop en onderhoud f 7050.

Rijks-museum te Amsterdam (art. 203 en 204)

jaarwedden enz. f 38795, aankoop en onderhoud f 63330.

Kabinet van prenten te Leiden (art. 205 en 206)

jaarwedden enz. f 200, aankoop en onderhoud f 2000.

Paviljoen te Haarlem (art. 270) opzicht en onderstand f 3000.

Stichten en inrichten van nieuwe lokalen in het Rijks-museum te Amsterdam en plaatsing van voorwerpen van beeldende kunst aldaar f 32700 (f 2835 minder dan 't vorig jaar.)

Voor de school van kunstnijverheid te Haarlem is uitgetrokken voor jaarwedden enz. f 16400, voor aankoop en onderhoud f 7250 (art. 219) en voor subsidiën aan ondernemingen van wetenschap en kunst en hare aanmoediging f 30200, of f 1700 meer als bijdrage voor de vereeniging tot verbetering van het ambacht. (art. 210.)

De post voor aankoop van boekwerken en andere voorwerpen van kunst en wetenschap bedraagt f 20000. (art. 212.)

Voor jaarwedden van ambtenaren, bewaring en toezicht op de gedenksteekenen van vaderlandsche geschiedenis en kunst, de afgietsels en de Rijkscommissie voor de monumenten (art. 193) is uitgetrokken f 9500, waarvan feitelijk ten goede komt f 4000 voor de afgietsels en f 3450 voor salaris enz. en f 2050 voor reis- en bureaustkosten voor twee opzichters-teekenaars.

Art. 194, subsidiën voor het onderhoud en de instandhouding van historische gedenksteekenen en van gebouwen, die oudheidkundige of kunstwaarde hebben, belooft f 67500 of f 500 meer dan over 1899. Uit dit bedrag worden de volgende subsidiën verleend:

Kerk te Aalten	f 3000.	3e termijn van 5.
Groote kerk te Arnhem	f 5000.	7e « « 9.
Toren te Brielle	f 3000.	laatste «
Kerk te Gouda (en glazen).	f 3500.	3e « « 10.
Groote of St. Bavo kerk te Haarlem	f 10000.	7e «
Kerk te Hattem	f 2500.	6e «
St. Janskerk te 's Hertogenbosch. .	f 8000.	
Hogelandsche kerk te Leiden	f 3500.	6e «

St. Servaas kerk te Maastricht . . .	f 7000.	(kloostergangen die nog een paar jaar subsidie zullen vereischen.)
O. L. V. kerk te Maastricht . . .	f 4000.	2e termijn.
Kerk te Meerssen	f 2500.	6e «
Toren te Khenen	f 6000.	(1899 f 3000) slechts ter bekorting van termijnen.
Abdijkerk te Rolduc	f 2500.	laatste termijn.
Glazen te de Rijk	f 500.	2e termijn van 6.
Raadhuis en beffroi te Sluis	f 2500.	voor nog 1 of 2 malen.
Groote kerk te Zutphen	f 4000.	

Omtrent de dit jaar vervallen subsidie van f 2500 voor de Plechelmuskerk te Oldenzaal wordt voorgesteld deze te bestemmen voor de kerk te Medemblik. Wij vinden bij dit artikel de volgende toelichting:

»In onderscheidene plaatsen wordt de restauratie voorbereid van monumenten welke in verval zijn geraakt, doch waarvan het behoud voor de kunst en de nationale geschiedenis ongetwijfeld plicht is; bijvoorbeeld het raadhuis te Hasselt, de toren te Vianen, de kerken te Dordrecht en te Goes, bovenal de Domtoren te Utrecht; en reeds zijn meerdere aanvragen om ondersteuning van Rijksweg ingekomen. Het heeft evenwel met het oog op den staat van financiën niet raadzaam geschenen het gezamenlijk bedrag voor monumenten bestemd op deze begrooting te verhoogen, zoodat, hoezeer men ook zoude gewenscht hebben de instandhouding van meerdere monumenten te bevorderen, men zich heeft moeten beperken tot een enkel gebouw, dat indien niet terstond hulp verleend wordt, dreigt verminkt te worden, n.l. de kerk te Medemblik.«

Hiervoor wordt voor het Rijk f 7000.— vereischt geacht in verschillende termijnen; voor den eersten termijn wordt f 2500.— uitgetrokken. Het kerkbestuur zal daarenboven f 10.000 bijbrengen.

Voor onderhoud, enz. van aan het Rijk behoorende of in bruikleen gegeven historische gedenkteekenen en gebouwen, die oudheidkundige of kunstwaarde hebben en voor het Prinsenhof te Delft wordt evenals verleden jaar gevraagd f 17 500.—, verdeeld over de volgende bouwwerken, waarbij de tweede rij bedragen aanwijst wat over 1898 hiervoor is besteed:

		1898
Spanjaarsgat te Breda	1000	874.99
Slot Brederode	600	476.15
Prinsenhof te Delft	1000	1001.95 ⁵
Hunnebedden	100	3.85
Hampoort te Grave	100	100.—
Gevangenpoort te 's Gravenhage	1000	480.—
Dinghuis te Groningen	3500	3493.42
Monument te Heemstede	50	—

Monument te Heiligerlee	400	299.84 ⁵
Helpoort te Maastricht	100	39.—
Kasteel van Radboud te Medemblik	200	602.50
Muiderslot	3550	4673.20
Kronenburgertoren te Nijmegen	60	99.70
Monument te Rijswijk	50	7.05
« « Soestdijk	100	74.92
Kasteel te Strijen	80	—
Slot Teilingen.	500	484.15
Kloostergang van den Dom te Utrecht	200	99.61
« « St. Marie « «	1000	—
Voormalige kerk te Veere.	2000	2999.88
Voormalig raadhuis te Woerden.	175	315.—
Kasteel te Wijk bij Duurstede	100	—
Toren van het slot te IJsselstein.	700	432.57
Huis van Maarten van Rossum te Zalt-Bommel	200	147.99
Toren te Zierikzee	500	497.29
Praalgraven	50	—
Aankoop van steenen.	50	—
		<hr/>
		17203.07

De uitgetrokken bedragen zijn gelijk aan die over 1899, behalve bij het Dinghuis te Groningen, waarvoor *f* 500 minder en bij den toren van het slot te IJsselstein, waarvoor *f* 500 meer wordt gevraagd.

Ten slotte valt te vermelden de subsidiën voor het onderhoud en instandhouden van tot dusverre nog niet ondersteunde historische gedenkteeken en gebouwen, die oudheidkundige of kunstwaarde hebben, waarvoor in art. 196 is uitgetrokken *f* 4000.— of *f* 500.— minder dan over 1899.

De geheele afdeeling, met de rijksarchieven en de koninklijke bibliotheek geeft blijk van veel pogingen tot bezuinigen en is *f* 67877.66 lager uitgetrokken dan bij de vorige begrooting.

J. C. O.

Berichten over Nederlandsche Musea.

Nederlandsch museum voor geschiedenis en kunst.

De eerste veiling-Heeswijk.

De veiling der wapenverzameling van het slot te Heeswijk is in meer dan één opzicht leerzaam geweest.

Een wapenverzameling in den zin van oordeelkundig samengestelde reeksen van wapenen, waardoor een overzicht wordt aangeboden van de wijzen waarop de menschen zich tegen aanvallen van anderen verdedigd hebben, of anderen hebben aangevallen, was de Heeswijksche heelemaal niet. Te hooi en te gras was zij, blijkbaar zonder eenige leidende gedachte, bijeen gebracht. De kwestie van de echtheid der voorwerpen daargelaten, viel het aanstonds in het oog, dat er nooit naar gestreefd was een of ander beschavingstijdperk ook maar eenigszins behoorlijk te doen vertegenwoordigen, hetgeen toch zeer wel mogelijk ware geweest, indien men nagaat welke sommen vermoedelijk aan de verzameling zijn ten koste gelegd. De Heeswijksche collectie prikkelde dus in dit opzicht al tot kritiek.

Men kan nog verder gaan en zeggen, dat ook een respectabel dilettantisme heeft ontbroken, een dilettantisme dat er b.v. voldoening in vindt de voor het schoonheidsgevoel meest strelende zaken te koopen, dat zonder naar een onderling verband te zoeken, of naar een geleidelijke ontwikkeling, met eclectisme uit een en ander tijdperk het mooiste en het beste weet te halen. Ik zou mij kunnen voorstellen een verzameling waarin alleen die wapens werden gevonden, welke uit technisch oogpunt het meest doeltreffend waren, welke als typen konden gelden en een gebruikstijdperk als het ware resumeerden. Een verzameling waarin alleen was opgenomen wat als artikel van kunstnijverheid belang aanbod, zou eveneens interessant kunnen zijn; in geen vak toch wordt zooveel vaardigheid in de metaalbereiding vereischt als in het vak van den wapensmid.

Maar met de meeste welwillendheid, was van een dergelijk dilettantisme geen spoor in den Heeswijkschen boedel te ontdekken.

De koopers schenen er, over het algemeen, echter genoeg mee te nemen, want tot het samenstellen van een tropeetje boven een spiegel of boven een deur, elegant gestoffeerd met een sarong was hier toch wel wat te vinden. Het komt er inderdaad voor dat doeleinde minder op aan of een zwaard door het af- en op-slijpen den oorspronkelijken en rationeelen vorm totaal verloren heeft, of een degen geen punt meer heeft, of een helm van blik is, zoo dun als postpapier. Wanneer het gevest er maar flink uitziet, wanneer de helm maar schilderachtig is, zal de sarong de schamelheid van het overige wel bedekken. Dat diezelfde koopers het ook niet zoo nauw namen met het richtig werken van een pistool- of gewerslot, wanneer de kolf mooi was ingelegd, kan ons niet verwonderen.

Onder gegeven omstandigheden was de houding van den beheerder van het Nederlandsch Museum aangewezen. Op zeer enkele uitzonderingen na, had hij zich te onthouden van het doen van aankopen.

Om eenige seriën te noemen. — Uit de vroegere middeleeuwen bezit het museum geen zwaard, de Heeswijksche verzameling bood er

ook geen aan en waar uit de latere middeleeuwen vooral het tweehandsch voetknechtenzwaard ter veiling goed was vertegenwoordigd, kon van koopen geen kwestie zijn, [aangezien op dit gebied ook het museum op goede exemplaren heeft te wijzen. Van de zoo sierlijk en krachtig gebouwde italiaansche klingen der vroeg-renaissance was geen exemplaar te vinden. Een goed geconserveerde duitsche degen uit de 15^e eeuw ontbrak. Rapiëren zooals het nederlandsche museum er twee heeft, een duitsche en een spaansche uit de eerste jaren der 17^e eeuw, had men er vruchteloos gezocht. Hoe gaarne men dus ook de Rijksverzameling op dit gebied had willen uitbreiden, de kans werd niet aangeboden. Een stiatedegen met ijzeren gevest, geïncrusteerd met zilver, uit het einde der 17^e eeuw, werd meer wegens de verdiensten uit een oogpunt van kunstnijverheid, dan wel als wapen aangekocht.

De rustingen en afzonderlijke helmen van de verzameling waren alle, of stelden althans alle voor wapentuig uit latere perioden, waaruit het Nederlandsch museum goede exemplaren bezit. Een oogenblik stond men stil voor n°. 45, een helm van bijzonder dik metaal, zonder kinstuk, met beweegbaar vizier, veel gelijkende op het type «salade» in zwang in de 15^e eeuw; spoedig bleek echter uit alles de onzaakkundige vervalsching. — Het gewicht van dit hoofddeksel dat, aangezien het niet op de schouders kon rusten, ondragelijk zwaar op den schedel zou hebben gedrukt, was bovendien niet gemotiveerd door een logischen bouw. Een behoorlijk gesmeden helm toch is op die plaatsen het dikst welke het meest aan slagen zijn blootgesteld, bovenop dus, of in het front van het visier, tegen lansstooten. De helm in kwestie was overal even dik gesmeed. Ook waren de kijkgaten zoo onhandig aangebracht, dat het onmogelijk was er zich van te bedienen.

De tophelm, welke wegens de overeenkomsten met den helm van Hendrik V, in Westminster Abbey, uit de eerste 25 jaren der 15^e eeuw moet dagteekenen, is het oudste exemplaar in het nederlandsch museum gebleven.

Gelukkiger waren wij op het gebied der oude artillerie. Inderdaad, dit gedeelte onzer oude wapenverzameling dat toch reeds betrekkelijk het rijkst en meest volledig mag genoemd worden, werd met twee zeldzame stukken vermeerderd. Vooreerst een lood-bus, met houten staart, een om een kern gesmeed ijzeren, achtkantige bus, voorzien van een haak tegen het recul, met komvormig sundgat of laadgat, zooals men vroeger zeide, eenigszins naar rechts geplaatst. Dit zeer primitieve vuurwapen, waarvan ik tot nu toe slechts één exemplaar heb gezien in het nationaal museum te München, was vermoedelijk de tijdgenoot van de loodbussen met ijzeren staarten waarvan het museum er reeds eenige bezat, het is de onmiddellijke voorlooper der lontgeweren. Zij dateeren nog uit de 14e eeuw (zie hierover «Geschiedenis der nederlandsche artillerie van de vroegste tijden tot op heden» door F. H. W. Cuypers,

Nijmegen, Adolf Blomhert 1869, p. 165 en vlg. en «Quellen zur Geschichte der Feuerwaffen, herausgegeben vom Germanischen Museum», Leipzig, F. A. Brockhaus 1877, plaat B IV).

De andere aanwinst voor onze oude artillerie is eveneens een loodbus; aan deze ontbreekt de haak, zij werd later verwijderd en vervangen door een ring met pivot, waardoor het stuk het karakter heeft gekregen van een handkanon, waarvan men zich vermoedelijk op de wallen bediende. Op plaat VII van bovengenoemd werk van F. H. W. Cuypers vinden wij een dergelijk stuk afgebeeld.

Volgens het oude achterlaadsysteem, met door een spie opgesloten sluitstuk, waren twee kleine zoogenaamde vogelaars, uit het einde der 15^e eeuw, in de Heeswijksche verzameling aanwezig. Aangezien de sluitstukken aan beiden ontbraken en het museum een dergelijk compleet kanon bezit, werden zij niet aangekocht. (Zij deden f 260.)

Een woord over de wijze waarop deze stukken gesmeed zijn. De kleine loodbussen waren, zooals wij gezien hebben, uit een plaat, om een kern gesmeed en gelast. De bedoelde vogelaars (die van het museum is 0.97 M. lang en is van een kaliber van 10 cM.) bestaan uit ijzeren staven, gekuipt en gecercleerd gelijk een ton. De staven zijn aan elkaar geweld, zoodat bij een gaaf stuk de naden nauwelijks zichtbaar zijn; — bij een zwaar verroest en half vergaan stuk, in het Nederlandsch museum, komt deze makelij zeer duidelijk uit. De loop kreeg dan ook den naam van kuip en de staven werden duigen genoemd (Cuypers, artillerie p. 203). Een derde manier van smeden valt op te merken bij de groote bombarde, eveneens in het Nederlandsch museum, dagteekenende uit de 14^e eeuw. Hier heeft men een lange ijzeren staaf in een spiraal om een kern gesmeed en aaneen geweld. Het weerstands vermogen van de aldus verkregen wanden moet gering geweest zijn. Het stuk werd echter vermoedelijk gebruikt om met schroot te schieten, wellicht om een mand met steenen uit te werpen welke de geheele kuip van het stuk opvulde. De kruitkamer, welke veel dikkere wanden heeft, had alleen de naar buiten werkende kracht van het kruit te weerstaan. Bij een stuk van geheel dezelfde vorm, eveneens uit de 14^e eeuw, in het arsenaal te Venetië, komt dit nog sterker uit. Het stuk is geheel van touw en leder vervaardigd, alleen de kruitkamer is van binnen met plaatijzer bekleed.

De groote slangen met losse kruitkamers, waarvan men zich op houten affuiten bediende, zooals onze verzameling er te zien geeft, zijn eveneens gekuipt en gecercleerd, slechts twee er van zijn van gegoten ijzer. Uit archiefstukken weten wij, dat het gieten, ook van bronzen geschut al zeer spoedig, zeker reeds in het begin der 15^e eeuw, door klokkengieters ten uitvoer is gebracht. Waar echter zoovele kunstwerken in brons, in tijden van nood versmolten zijn, is het niet te verwonderen, dat afgedankt bronzen geschut voor den smeltkroes was aan-

gewezen. Het museum bezit dan ook geen exemplaar van 14^e of 15^e eeuwsch bronzen geschut.

Op het gebied der handvuurwapenen, heeft men gemeend zich te moeten bepalen tot het aankopen van een radslotpistool, uit het einde der 16^e eeuw; de kolf is van notenhout, sober met been ingelegd. Het is vermoedelijk een ruiterpistool geweest, een in alle opzichten deugdelijk en onverknoeid wapen. Onverknoeid is een eigenschap die zeldzaam is bij vuurwapenen. De Heeswijksche verzameling kon slechts op weinige gave exemplaren wijzen. Zoo was de kameraad van bovenbedoeld pistool, die den koppel moest maken, samengeflanst uit verschillende stukken, met een perenhouten kolf welke van gisteren dateerde. Bij een anderen koppel pistolen, waarop ook voor het museum nog een bod werd gedaan, op het oog fraaie wapenen gemonteerd met ebbenhout met ivoor ingelegd, waren slot en loop van één der pistolen latere inzetsels.

Het zal buitendien niet dikwijls voorkomen dat de verzameling hand-vuurwapenen, in het museum, kan gecompleteerd worden; zooals zij is mag deze serie naast die der oude artillerie om hare volledigheid, voor zoover zij de geleidelijke ontwikkeling der systemen van ontbranding vertoont, geprezen worden.

Het vroegste lontgeweer, vervormd uit een loodbus, waarbij de lonthaan met een hefboom op en neer wordt bewogen is aanwezig; het latere systeem met neerslaanden lonthaan, het radslot met de voornaamste in den loop der tijden aangebrachte verbeteringen, wat betreft praktische dekking van rad en kruitpan, het vuursteenslot, toegepast op krijgsgeweer en jachtgeweer, zijn behoorlijk vertegenwoordigd.

Behalve op een strijdhamer, een runka en een pertisaan, deugdelijke, het soort goed typeerende wapenen welke in de verzameling ontbraken, en thans werden aangekocht, valt ten slotte nog te wijzen op een schild. Het is moeilijk te zeggen of dit verdedigingswapen door een ruiter of een voetknecht gebruikt is geworden. Is het echter duitsch, en naar den stijl te oordeelen valt voor deze meening wel wat te zeggen, dan is het vermoedelijk een voetknechtschild uit het einde der 15^e eeuw geweest. Het is van hout geheel met leder overtrokken en aan de voorzijde versierd met een schildering op linnen, een pelikaan haar jongen voedende. Het schild is langwerpig vierkant met afgeronde hoeken; over de lengte loopt in het midden een breede rug sterk in relief.

Het is mijne meening, dat men bij het completeeren der wapenverzameling van het nederlandsch museum, zich, voorloopig althans, moet bepalen tot het aanschaffen van die voorwerpen welke op deugdelijke wijze gapingen aanvullen in de seriën van typen en men zich moet onthoudeu van het afdalen in details of van het aankopen van zeer bijzondere toepassingen of vormen welke vooral bij wapenen zoo

dikwijls voorkomen en van een persoonlijke gril getuigen. Zoo zal de verzameling een cultuur-historische waarde kunnen krijgen.

A. PIT.

Mauritshuis.

In de maand Juni werd door Dr. Bredius eene schilderij in bruikleen gegeven, waarvoor de eigenaar nog niet met volkomen zekerheid eene attributie kan vinden,

't Stelt voor Minerva in haar studeervertrek, zooals de Duitschers zouden zeggen »die Wissenschaft pflegend«.

Met »het Nieuwe Testament« van den Delftschen Vermeer is dit een specimen van het Oud-Hollandsch ultra-realisme. De compositie is zeer vreemd. Minerva, wier met een lauwerkrans gekroond hoofd sterk verlicht wordt, troont in den linker bovenhoek op een hoogen kathedr, terwijl de overige ruimte aangevuld wordt door twee groepen stillevens, echte Rembrandtiana, als een luit, een huid, een globe, boeken, enz. Aan den wand hangen haar schild met Medusa-hoofd, zwaard, speer en een tasch (voor hare boeken?!). Kleur en uitvoering vergoeden ruimschoots 't gebrek in de compositie, en bovendien, 't feit, dat wij hier klaarblijkelijk te doen hebben met 't werk van een nog niet gedefinieerden leerling van Rembrandt van omstreeks 1630, zoo niet met een zeer vroeg werk van hem zelf, stempelt dit stuk tot iets hoogst merkwaardigs.

Opmerkelijk is 't, dat er twee schilderijen van Rembrandt bestaan, welke 't zelfde onderwerp behandelen en waarop dezelfde voorwerpen als luit, boeken, globe, schild met Medusahoofd en zwaard voorkomen. 't Eene is geschilderd pl.m. 1631 en in 't bezit van Charles Sedelmeyer te Parijs; de echtheid hiervan evenwel wordt in twijfel getrokken. 't Tweede is van pl.m. 1632 en bevindt zich in 't Koninklijk Museum te Berlijn.

Zeer eigenaardig is 't volgende. Dr. Bredius liet 't stuk, omdat 't overschilderd was, eenigen tijd geleden door prof. Hauser te Berlijn restaureeren. Bij deze bewerking nu kwam op 't hoofd van Minerva te voorschijn een takje, 't welk zich ook bevindt op bedoelde schilderij te Berlijn. Bij dezelfde gelegenheid kwam eene rechterhand te voorschijn, waarover men den mantel had heengeschilderd, jazelfs, in den linkerbovenhoek verdween een geheel raam met wingerdranken, waardoor 't licht naar binnen viel, om plaats te maken voor een muur.

De houding is nog zeer academisch, de kop evenwel is bijzonder uitvoerig, maar toch vet en sterk lichthoudend geschilderd. 't Stillevens is met eene bijzondere voorliefde behandeld, 't geen de vroege werken van Rembrandt kenmerkt. De algemeene toon is bruinachtig, de lokaalkleuren zijn nog schaarsch, alleen 't kleed van Minerva is van een

eigenaardig koud violet, een kleur die ik nog nimmer in 17e eeuwsch werk zag, haar met bont omzoomde en met goud gestikte mantel rood, terwijl hier en daar nog een dofgroen en grijsblauw gebruikt is.

't Werk van Rembrandt, waarmede de schilderwijze van dit stuk de meeste overeenkomst heeft, is de Simeon in den tempel van pl. m. 1628, in de collectie Weber te Hamburg. Bode zeide hiervan, 't geen ook volkomen op 't stuk van Dr. Bredius toepasselijk is: »jedoch ist der Farbauftrag im Schatten noch deckend, im Lichte sehr pastos.«

Het is op paneel hoog 0.61, breed 0.54.

In de directiekamer bevinden zich thans nog twee hoogst merkwaardige stukken. 't Eene is een vroeg werk van Aelbert Cuyt, hoenders voorstellende en voluit geteekend 1651. Wat een kleur heeft de nog jeugdige artiest in dit schijnbaar zoo gemakkelijk opgezette doodeenvoudige onderwerp gebracht! En welk een karakter ligt er in deze (hoewel vaak misteekende) diep bestudeerde dieren!

Van dit uitnemend stuk werd Dr. Bredius eigenaar op zijn laatste bezoek aan Londen.

't Tweede stuk behoort aan een Engelsch kunsthandelaar en is een echte, hoewel ongeteekende Pieter de Hoogh. 't Stuk stelt voor de verwoestingen, te weeg gebracht door 't springen van de kruisfabriek te Delft op den 13en October 1654, bij welk ongeluk ongeluk Carel Fabricius, naar wien de toenmaals 24-jarige Pieter de Hoogh zich schoolde, om 't leven kwam.

C. H. C. FLUGI VAN ASPERMONT.

Boekbeoordeeling.

„Catalogus van de prentverzameling der Gemeente Dordrecht” door Mr. J. C. OVERVOORDE, Dordrecht, Morks & Geuze 1899. 8°.

Bijna van ieder gemeente-archief van eenige beteekenis wordt thans ook een prentverzameling aangelegd, waaruit het verleden en het heden der betreffende stad aanschouwelijk is te leeren kennen. Eerst wanneer van zulk een verzameling een behoorlijke catalogus bestaat kunnen de bestanddeelen met vrucht door ieder belanghebbende geraadpleegd worden.

Thans heeft de heer Overvoorde gezorgd voor een catalogus van den Atlas van Dordrecht, die wel grootendeels door zijn uitnemende zorgen reeds kan wedijveren met menigen dergelijken plaatselijken atlas, al dagteekent de verzameling eerst van 1891. Maar al een jaar na de stichting werd door het belangrijk legaat-Beelaerts een uitgebreide

kern gevormd, waaromheen het een dankbaar werk was, nieuwe aanwinsten te groepeeren.

De heer Overvoorde ging hierbij te werk met ijver (zelfs de briefkaarten »mit Ansichten« werden niet vergeten) en met piëteit, en de prenten die hij van zijn gading in boekwerken aantrof, liet hij op de plaats waar ze behooren, maar nam ze toch met een eenvoudige verwijzing in zijn catalogus op.

De beschrijving van de prenten en de indeeling zijn de punten waar het nu op aankwam.

Over de indeeling is het moeielijk algemeen toepasselijke regels vast te stellen, want deze wordt grootendeels beheerscht door plaatselijke belangen en door persoonlijke gewoonten, die men steeds gaarne overal toegepast ziet.

Zoo schijnt mij een indeeling naar rubrieken (regeering, rechtswezen, krijgswezen, kerkwezen enz.) de voorkeur te verdienen boven de hier gevolgde topographische indeeling, te meer daar men toch steeds in een door mij bedoelde indeeling moet vervallen. Ook nu maakte de afdeeling III (Gezichten in de stad) weer vele onderafdeelingen noodig, over wier keuze ook al weer te redetwisten zou zijn, evenals over het m.i. zonderling allegaartje »Handel en Nijverheid, Kleederdrachten, Reclame« dat een zesde onderafdeeling van de »Geschiedenis van Dordrecht« vormt. Hierbij is b.v. een vaandel der d.d. schutterij geplaatst, zonder dat evenwel aangegeven is, of dit nu bij Handel en Nijverheid, bij Kleederdrachten of bij Reclame thuis behoort.

De beschrijving der prenten is kort maar nauwkeurig en zakelijk. Waar dit maar eenigzins doenlijk was, is zelfs de grootte in millimeters aangegeven. Maar waarom alleen bij de topographische prenten en niet bij de portretten? Hierdoor krijgen we bij de portretten weer de vaak gebruikte minder gelukkige aanwijzing van f⁰, 4⁰, 8⁰ enz., die toch alleen op boeken van toepassing kan zijn. Een prent in 8⁰ is onzin, want niemand kan er aan zien hoe het oorspronkelijke vel papier gevouwen is.

Helaas heeft de drukfoutduivel ergerlijk huisgehouden. Tremoreilles duc de Thonars voor La Trémoille duc de Thouars (no. 1703) is wel wat erg, te meer daar deze fout in het register niet verbeterd is. Zelfs zijn in de registers fouten ingeslopen, die in den tekst niet staan, b.v. op pag. 281 Nunnichuysen voor Munnichuysen, te hinderlijker omdat een toekomstige Kramm hier een nieuw ontdeekten graveursnaam aan zou ontleenen.

Voor de uitvoerigheid der registers verdient de samensteller overigens bijzonderen dank, en daardoor zal de catalogus zeker vaak geraadpleegd worden ook buiten speciaal Dordtsche doeleinden om.

Oude Monumenten.

Een dreigend gevaar.

Gaarne maak ik gebruik van de gelegenheid, die ons bulletin mij aanbiedt, om de aandacht te vestigen op, en de hulp van den bond in te roepen voor het behoud van een belangrijk en fraai gebouw in Waterland, n.l. de waag te Monnikendam.

Opgetrokken uit gehouwen en gebakken steen, versierd met de wapens van Holland en Monnikendam, en aan den Zuid-Oostelijken gevel voorzien van eene galerij, herinnert het voor de omgeving vrij hooge gebouw aan den bloeitijd onzer Zuiderzee-steden, den tijd, toen Monnikendam nog »vet« was.

Oorspronkelijk beneden voor waag bestemd, terwijl de bovenverdieping plaats bood voor vergader- en wachtkamers der edele manhafte schutterij, deed het gebouw tot voor een paar jaren nog slechts dienst, beneden als keuken voor de spijskokerij eener philanthropische vereeniging, gedurende de wintermaanden, en boven als bewaarplaats van enkele kribben enz. ten behoeve der ziekenverpleging. Sedert wordt er echter gedurende een paar zomermaanden te Monnikendam weder eene wekelijksche kaasmarkt gehouden, en worden de deuren der waag weder geopend om daar binnen de verhandelde waar te wegen. De bovenverdieping is na den bouw van eene ziekenbarak door de afd. Monnikendam van »het Witte Kruis« geheel in onbruik.

Veel dienst van het gebouw heeft men dus sedert jaren niet meer en waarschijnlijk ook tengevolge daarvan is er aan het onderhoud der waag gedurende geruimen tijd weinig of niets ten koste gelegd.

De staat der stadskas is te M., evenals in meer steden, alles behalve schitterend en dan komt men er allicht toe voor het onderhoud der gebouwen, die men het minst noodig heeft, ook het minst uit te geven. Hoe het zij, de waag heeft men meer dan stiefmoederlijk behandeld. Van binnen is het gebouw nog in vrij goeden staat, al is herstelling van de bovenkamers, in een waarvan men nog sporen vindt der vroegere betimmering, ook zeer gewenscht, maar van buiten is restaureering meer dan hoog noodig. De staat der muren en van het dak is vrij goed, maar overigens het geheel zoodanig, dat, wanneer het gebouw niet spoedig onderhanden wordt genomen, de slooping daarvan door menschelijke hulp zal moeten worden verhaast. Op sommige plaatsen vallen de steenen uit den muur, het houtwerk van de galerij is grootendeels verrot, het dak en de goten daarvan roepen om het hardst om vernieuwing, de nog oorspronkelijke luiken en het

andere houtwerk zijn geheel verveloos, ettelijke van de in lood gevatte ruitjes zijn gebroken, kortom de waag moet spoedig en goed gerestaueerd, of zij zal binnen korten tijd tot de geschiedenis behooren. En waar onze bond zich o.m. ten doel stelt, mede te werken tot het behoud van monumenten, daar hoop ik dat ons wakker bestuur al zijn invloed zal willen aanwenden om de Monnikendamsche waag voor het nageslacht te bewaren. Zoo heel veel kunnen de kosten der noodzakelijke herstellingen niet bedragen. Met een paar duizend gulden zal waarschijnlijk al heel wat kunnen worden gedaan, maar de gemeente zal daartoe slechts weinig kunnen bijdragen, wijl zij niet veel heeft te missen. Hopen wij, dat dit voor de zoo gewenschte herstelling geen onoverkomelijk bezwaar zij, en dat binnen korten tijd de waag te Monnikendam zich weder mogen vertoonen als na hare voltooiing.

* * *

De waag te M. vindt men afgebeeld in Oude Hollandsche steden aan de Zuiderzee van Nieuwenkamp en Veldheer, bl. 8, zoomede in Noord-Hollandsche oudheden van van Arkel en Weissman 3e stuk, bl. 65. De laatsten geven daarbij de volgende beschrijving:

De waag is een gebouw van gebakken en gehouwen steen, dat den stijl van $\pm$ 1650 vertoont. De Zuidwestelijke gevel is met een Dorische en Jonische pilasterorde versierd. In de fries van de Dorische pilasters wordt gelezen:

D E W A E C H.

De top is met een fronton gedekt, waaronder het wapen van Holland, door festoenen omgeven, is aangebracht. Ook de klauwstukken zijn met dergelijke festoenen versierd.

De Zuidoostelijke gevel, ofschoon langer dan de vorige, is op dezelfde wijze behandeld. Het wapen in den top is hier echter dat van Monnikendam. De kozijnen van het gebouw hebben nog hunne oorspronkelijke luiken en, ten deele, het oude glas in lood gevat.

Voor den Zuidoostelijken gevel staat eene galerij naar de Toskaansche orde.

W. J. KER NKAMP.

Tot haar genoegen kan de redactie hieraan toevoegen dat zij van bevoegde zijde vernomen heeft, dat de burgemeester van Monnikendam reeds diligent is in bovengenoemden zin.

RED.

Aanwinsten en Vondsten.

Een Philips Wouwerman in 's Rijksmuseum te Amsterdam?

In het eerste nummer van dit bulletin bericht de Hoofddirecteur, waarnemend Directeur van 's Rijksmuseum van schilderijen, over eene vermeerdering dier verzameling met een schilderij, dat volgens hem den uittocht der Spaansche troepen uit Hulst voorstelt en door Philips Wouwerman zou geschilderd zijn.

Alhoewel dit blad wellicht niet de geschiktste plaats is voor polemieken, bevat de genoemde mededeeling toch zooveel abnormiteiten, dat het mij niet wenschelijk voorkomt, deze zonder rectificatie te doen doorgaan.

Allereerst het afgebeelde wapenfeit. De schrijver ziet daarin den aftocht der Spaansche troepen uit Hulst in 1645, en wel:

1°. omdat Frederik Hendrik als hoofdpersoon op het stuk voorkomt;

2°. op grond eener gravure van P. Nolpe, waarop o. a. voorkomt »het bastion met zijn eigenaardige gedaante. Ook herkent men in de uittrekkende troepen eenigszins dezelfde ordonnantie.«

Hiertegen is het volgende aan te voeren: 1°. Toen Frederik Hendrik in 1645, twee jaren voor zijn overlijden, Hulst innam, zag hij er zéér oud en grijs van haren uit. In dezelfde zaal, waarin het hier besproken schilderij thans is opgehangen, kan men zich aan meer dan één levensgroot portret uit de laatste levensjaren van den prins van diens uiterlijk op de hoogte stellen. Daarentegen ziet hij er op het pseudo-beleg van Hulst veel jeugdiger uit en heeft hij gedecideerd nog bruin haar. Ook behoorde zijn jeugdige zoon, de latere Stadhouder Willem II vóór Hulst tot zijn gevolg, terwijl hij op het schilderij ontbreekt.

2°. »Het bastion met zijn eigenaardige gedaante«, dat ook op de gravure van P. Nolpe voorkomt, is niets dan een recht stuk schuins opstijgende fort- of vestingswal, waarop een kanon staat tusschen twee schanskorven. Wat hierin voor eigenaardigs is, vermag ik niet in te zien. Op de prent van Nolpe daarentegen is het een bijna loodrechte muur, van vooruitstekende punten voorzien, zonder schanskorven ter weerszijden van het kanon. De eenige overeenkomst, die ik ontdek, is de plaatsing aan den linker rand, ter afsluiting van de compositie.

De »eenigszins dezelfde ordonnantie« der voorbijtrekkende troepen op het schilderij en op de prent van Nolpe bestaat m. i. in niets meer dan eene oppervlakkige overeenkomst, die marcheerende legers uitteraard altijd aanbieden; het komt mij bovendien zeer twijfelachtig voor, of wij het op het schilderij wel met overwonnen Spaansche

troepen te doen hebben. Immers men ziet overal als hoofdkleur oranje, en wel een zeer geprononceerd oranje in de vaandels, in de pluimen en in de sjerpen der officieren. Tot in de verstverwijderde legerafdeelingen toe is de eenige duidelijk aangegeven kleur oranje. Ook de uniformen (harnassen) van de stafofficieren van den prins keeren bij de ruiters in den stoet weder. Het lijkt mij derhalve veel waarschijnlijker dat het de eigen Staatsche troepen zijn, die voorbij hunnen veldheer trekken, dan dat het een Spaansche macht zou zijn.

Is nu de stad in de verte werkelijk Hulst? Had de schrijver, in plaats van naar een toevallige gelijkenis van een bastion, naar de natuurlijke gesteldheid van het terrein en naar de stad zelve, links op den tweeden grond gekeken, wij gelooven niet, dat hij tot een bevestigend antwoord ware gekomen. Eene vergelijkende studie ware niet zoo geheel moeilijk geweest, want in de eigen collectie onder zijn waarnemend beheer bevindt zich eene uitvoerige afbeelding van de overgave van Hulst door Hendrik de Meyer, die hem in staat gesteld zou hebben te constateeren:

1°. dat terwijl op het hier besproken doek het terrein heuvelachtig en op den achtergrond zelfs bergachtig is, de omgeving van Hulst daarentegen geheel vlak en zeer waterrijk is;

2°. dat de stad in hare in het oog springende gebouwen, torens, en kerken, hoegenaamd geene overeenkomst met Hulst vertoont, welks profiel gekarakteriseerd wordt door de hoofdkerk met haren zwaren, barokken toren op de kruising der midden- en dwarsbeuken.

Samenvattende komen wij tot de volgende conclusies:

1°. De hoofdpersoon van het stuk is *niet* Frederik Hendrik op den leeftijd toen hij Hulst innam. (Hierover nog nader.)

2°. De voorbijtrekkende troepen vormen hoogst waarschijnlijk een Staatsche en geen Spaansche legermacht.

3°. De plaats der handeling is *niet* Hulst.

Deze fouten in het betoog van den schrijver zouden wij, als zijnde van historischen aard, gaarne over het hoofd hebben gezien, indien zij niet gepaard gingen met ernstigere kunstkritische ketterijen.

De meer vermelde ambtenaar zoude toch gaarne in het door zijn beleid aangekochte stuk een werk van Philips Wouwerman zien en hij verklaart »in samenstelling, teekening, kleur en penseelbehandeling« diens werk te herkennen.

Bedriegen wij ons niet, dan is voòr dit schilderij slechts een bescheiden bedrag uitgegeven en verkeert de waarnemende directenr derhalve vermoedelijk in den waan, een koopje te hebben gedaan. Wij moeten hem tot ons leedwezen deze illusie ontnemen. Het schilderij heeft *noch in samenstelling, noch in teekening, noch in kleur, allermint in penseelbehandeling enige overeenkomst* met de authentieke werken van Philips Wouwerman, bij wien het in de eerste plaats *in kwaliteit* verre ten achteren staat.

Iets moet de schrijver daarvan zelf wel gevoeld hebben. Na de positieve hierboven geciteerde bewering, meent hij dat Pieter, de minder begaafde jongere broeder, wellicht toch ook wel zulk een schilderij zou kunnen geschilderd hebben, maar »er zijn toch zulke goede gedeelten in, die met zooveel talent geschilderd zijn,« dat hij het aan den grooten Wouwerman blijft toeschrijven.

Toch volgt er wederom eene reserve: »ware mij een gedateerd stuk uit zijn zeer vroegen tijd bekend, dan zou de vergelijking daarmede de zaak kunnen uitmaken, maar helaas de meeste stukken van Wouwerman zijn niet gedagteekend.«

In deze woorden wordt datgene uitgesproken wat ik den schrijver als grootste grief aanreken: hij wil schilderijen aan Wouwerwan toeschrijven en kent niet het vergelijkingsmateriaal! Deed hij dit wel, dan zou hij b.v. weten, dat er gedateerde stukken sinds het jaar 1646, d. w. z. slechts enkele maanden na de overgave van Hulst (5 Nov 1645) van Wouwerman bekend zijn en dat van dit jaar gedateerde stukken in voldoende aantal elkander opvolgen (o. a. van 1649, 1650, 1653, 1656) om zijne artistieke ontwikkeling vast te stellen. Het is geenszins een nieuwe ontdekking, die ik hier mededeel, die den schrijver dus wellicht nog niet bekend konde zijn, integendeel in ieder degelijk werk, dat in de laatste twintig jaren over de hollandsche schilderschool verschenen is, kan men zich hierover oriënteeren, kan men naslaan, hoe de kunst van Wouwerman zich — gelijk Houbraken reeds heeft medegedeeld — uit die van Pieter Laer ontwikkeld heeft en langzamerhand zelfstandiger wordt. Van tientallen van schilderijen kunnen wij met behulp der gedateerde stukken bewijzen, dat het werken uit des schilders jeugd zijn en omtrent weinige onzer schilders zijn wij inderdaad zoo goed onderricht.

Ware dit den schrijver bekend geweest, dan had hij zonder moeite ook in het museum onder zijn waarnemend beheer stukken uit des schilders jeugd ontdekt en door vergelijking daarmede kunnen vaststellen, dat de pseudo-uittocht uit Hulst *onmogelijk* tot deze categorie kan behooren.

Wij gaan zelfs verder: het is noch een vroeg, noch ook een laat werk van Philips Wouwerman, het vertoont, gelijk reeds gezegd, geen enkele van diens karakteristieke eigenschappen, noch wat teekening, noch wat kompositie, noch wat koloriet aangaat. Het is in ieder opzicht veel te gering voor dezen talentvollen meester. Het zou op zijn hoogst een later werk van zijn veel minder beteekenenden broeder Pieter kunnen zijn, (omstreeks 1660—'70) doch ook dit zouden wij na nauwkeurige vergelijking met diens inneming van Koevorden niet positief durven beweren.

Wat de schrijver over de beteekenis van Philips Wouwerman als portretschilder mededeelt, vervalt natuurlijk door het bovenstaande

geheel. Maar bovendien, het gelaat van den prins dat den schilder »blijkbaar veel moeite heeft gekost, zonder dat hij er in geslaagd is iets dragelijks tot stand te brengen« is totaliter geruineerd en overschilderd! De oorspronkelijke artist is voor hetgeen er thans van te zien is, in geen deele verantwoordelijk te stellen. Dit gaat zoover, dat wij ons zelfs niet zoo geheel en al zeker voelen of Frederik Hendrik wel van den aanvang af de voorgestelde persoon is geweest en of er niet eerst een ander veldheer, b.v. Willem III, gestaan heeft.

Over het algemeen is het geheele stuk zoo door onhandige retouches bedorven, dat het een weinig verkwikkelijken aanblik oplevert en het in mijne oogen verre de grens van goede conservatie overschrijdt, die men aan schilderijen die den aankoop voor 's Rijksmuseum waardig geacht worden, behoorde te stellen.

DEN HAAG, Oktober 1899.

CORN. HOFSTEDE DE GROOT.

Dat het Bulletin zijne kolommen openstelt voor polemiek is, hoewel in mijn oog minder gewenscht, bezwaarlijk te ontgaan; maar is die toegelaten, dan dient die in een toon te worden gevoerd, die de perken der wellevendheid niet overschrijdt.

Die door den heer Hofstede de Groot gevoerd is onwelwillend om geen krasser uitdrukking te bezigen, en daarom voor ons orgaan ongewenscht, weshalve ik op zijne critiek, voorshands althans, het zwijgen doe en mij er toe beperk hem er op te wijzen, dat, indien hij discussie van eenig onderwerp wil uitlokken door critiek te maken, hij dit doe op eene wijze, die het mogelijk maakt hem te antwoorden zooals het onder vakgenooten betaamt, dus zonder in den onaangename toon te vervallen die genoemden heer eigen schijnt te zijn geworden.

B. W. F. VAN RIEMSDIJK.

De redactie was van oordeel dat het schrijven van den heer Hofstede de Groot niet de perken der wellevendheid overschrijdt, en vond geen reden het niet te plaatsen. RED.

GRONINGEN.

In de maand Augustus zijn te Faan, gem. Oldekerk, op pl. m. 3 uur afstand ten W. van Groningen onder een kleine terp, welke boven op de veenlaag was gebouwd, drie merkwaardige graven gevonden. Die graven hadden den vorm van ongeveer een ouderwetsche platte bour-

gogneflesch, met den hals ter doorsnede van ruim één meter. Op den zandbodem van deze fleschvormige putten, welke door de veenlaag, de zoogenaamde klijn, waren gedolven, lagen op stroo een aantal zeer oude urnen, meerendeels gevuld met eene substantie, welke aan asch van verbrande dierlijke wezens, vermoedelijk menschen, doet denken. Om de halzen der urnen waren nog ruw in elkaar gedraaide vezels van hennep aanwezig, waarmede klaarblijkelijk de urnen in de diepte waren neergelaten. De urnen waren van verschillende grootte en van den meest primitieven vorm. Uit een der drie putten, welke onderling op een afstand van ongeveer vijftien meter van elkaar waren gelegen, werden 13 geheel gave urnen opgehaald. De andere putten bevatten enkel scherven en brokken van soortgelijke urnen. Zeer waarschijnlijk hebben wij hier te doen met graven uit de tijden der lijkverbranding, dus uit ongeveer de eerste 500 jaren van onze jaartelling. De urnen zijn alle overgebracht naar het museum te Groningen. Nadere bijzonderheden over deze ontdekking zullen te vinden zijn in het weldra te verschijnen Tweede stuk van Deel I der Bijdragen tot de kennis van de Provincie Groningen en omgelegen streken.

In datzelfde Tweede Stuk zullen ook de bijzonderheden worden vermeld omtrent een van baksteen en gebouwd graf, gevonden in Mei j.l. in de groote wierde of terp van Wijtwerd, even ten z. o. van Usquert, alwaar de beroemde commanderij Wijtwerd van de Johanniters heeft gelegen. Midden in de wierde, op korten afstand van de voormalige kerk, op eene diepte van ruim een meter, werd een graf ontdekt, liggende in de richting oost-west, ter lengte binnenwerks van 1.85 M, bij eene breedte aan het hoofdeinde van 54 c.M. en aan het voeteneinde van 52 c.M. De diepte was 41 c.M. De vier wanden waren opgebouwd in streksgewijze, zonder kalkverbinding, dus los op elkaar geplaatste groote roode baksteen. In het graf was geen steenen vloer aangebracht. de kleibodem vormde de vloer. Van boven was het graf gesloten door groote baksteen deksteen (32 bij 145 bij 9 c.M.), welke twee aan twee tegen elkaar steunden en aan weerszijden rustten op eene kleine inspruing der wanden. Een ijzeren kruis in eenvoudigen gothieken stijl, liggende in den linkerarm ter hoogte van de borst van het vrij wel vergane geraamte, duidt voldoende de begraafplaats van een geestelijke aan. In verband met een aantal andere gegevens, in het boven aangehaalde stuk uiteengezet en verklaard, en in verband met de vroeger in de prov. Utrecht meermalen gevonden tufsteen graven zonder bodem, door prof. Kist met den naam stolpen aangeduid, kan met voldoende zekerheid worden verklaard, dat men hier heeft gevonden het graf van een hoogen geestelijke uit het klooster Wijtwerd uit de 13e of 14e eeuw. Voor het Museum is van deze vondst enkel de crucifix aangeworven, het overige was in te verren staat van broosheid.

In het volgende bulletin hoop ik eenige mededeelingen te kunnen

doen over een merkwaardig 16e eeuwsch schilderij, alsmede over de uitgebreide collectie porselein, welke aan het Museum te Groningen zijn vermaakt.

J. A. F.

Korte Mededeelingen.

Bovenstaande kleine mededeelingen zijn grootendeels aan de couranten ontleend, daar de corresponderende leden tot heden weinig van zich deden merken. De redactie dringt daarom nogmaals ernstig aan op den steun der corresponderende leden.

* * *

De minister van binnenlandsche zaken heeft door tusschenkomst van de commissarissen der Koningin aan de gemeentebesturen met nadruk verzocht, van voorgenomen slooping, verbouwingen of herstellingen van gedenkteekenen van geschiedenis en kunst zoo spoedig mogelijk kennis te geven.

N. R. Crt.

De gemeenteraad van Dresden heeft besloten maatregelen te nemen tegen het leelijk-maken van de stad door reclames, tegen den *Reklame-Unfug*. Overal waar reclames hetzij landelijk schoon van lanen, parken of omstreken, *hetzij architectonisch schoon* nadeel doen, zal in naam van de eischen en wetten der schoonheid gelast worden, de dingen op te ruimen. Vooral als erkenning dat er, bij het vele, tegenwoordig verordonneerd om de eischen van gezondheid, zedelijkheid, welvoegelijkheid enz., ook van overheidswege gewaakt dient voor de schoonheid, is dat besluit vermeldenswaard.

N. R. Crt.

OUDE MONUMENTEN.

ZUTPHEN.

Aangaande de restauratie der Sint-Walburgskerk valt het volgende mee te deelen. Het voorfront van het Zuider dwarspand is bijna geheel gereed op het voegwerk onder de waterlijst na en het herstel der plintstukken.

Voor de open ruimte tusschen het collectantenhuisje en de Zuider zijbeuk is een mooi hek gezet, dat door den heer H. A. Ezerman,

architect der restauratie, ontworpen en door den heer J. Volkers alhier gesmeed is.

In genoemde zijbeuk is de vroegere daar aanwezige deuropening, welke dichtgemetseld was, weer opengebrouken en van stijlen en een bovendorpel in Gildehäuser steen voorzien. Daartusschen is nu eene eikenhouten deur met mooi ijzeren beslag gehangen. Aan de voorzijde is deze deur glad bewerkt, aan de achterzijde zijn uitgeschulpte cirkels aangebracht.

N. R. Crt.

ARNHEM.

Aangaande de restauratie der Groote Kerk te Arnhem valt het volgende mee te deelen.

Thans is men aan de zuidzijde van het koor en het langschip bezig.

De drie, daar aanwezige conterforts zullen hooger opgemetseld en door luchtbogen met den zijbeuk verbonden worden. Ook zal men hier het fries herstellen, dat aan de oostzijde reeds in zijn oorspronkelijken toestand gereed kwam.

Het bestaat uit cirkelmotieven, welke men in de balustrade langs het kerkdak terugvindt. Aan de noordzijde is de aansluiting tegen den zijbeuk verricht, waartoe het voltooiën van een beer en het aanbrenge van een luchtboog noodig was. Dit jaar is tevens het dak van de noordnaar de oostzijde van den kooromgang vernieuwd.

Het gewelf boven het koor, waarvoor de formeelen het vorige jaar gesteld werden, is tot ongeveer zijne halve hoogte gemetseld. Het voltooiën ervan wacht, totdat in 1900 aan de zuidzijde de bovengenoemde luchtbogen zijn aangebracht en daar dus het muurwerk in staat zal zijn de drukking van het gewelf te dragen.

De kogels voor deze luchtbogen zijn op één na alle reeds gehouwen. Aan het koor en den omgang zijn waterspuwers aangebracht in den vorm van nijlpaardekoppen. Die voor het koor zijn van Gildehäusersteen, de andere van hardsteen gehouwen.

Successievelijk zijn de tusschen de beren tegen den kooromgang aangebouwde huisjes afgebroken; slechts één is er nog, doch ook dit zal weldra verdwijnen.

N. R. Crt.

HET RAADHUIS TE MIDDELBURG.

In de memorie van toelichting bij de gemeente-begrooting van 1900 zeggen B. en W.: De werkzaamheden aan het raadhuis kunnen bezwaarlijk op denzelfden voet worden voortgezet; de herstelling van den beer is onderhanden genomen en meer en meer blijkt dat het bovendeel van den voorgevel zoo verregaand slecht is, dat een geheel vergaan van dat deel niet lang kan uitblijven, tenzij ernstiger maatregelen genomen

worden. Om den gevel voor ondergang te bewaren, diende dit artikel (herstelling raadhuis) op f 2500 te worden gebracht. Geschiedde dit jaarlijks, dan zou in 10 jaren het allerergste zijn hersteld. Met het oog op den financiëelen toestand der gemeente echter, geven Burgemeester en Wet-houders in overweging het bedrag van f 1000 dit jaar nog te behouden.

N. R. Crt.

GRAFELIJKE ZALEN.

De Commissie van advies voor de Grafelijke Zalen te 's-Gravenhage heeft aan den minister van waterstaat, handel en nijverheid een werkplan overgelegd, in de verwachting dat aan het gerechtshof aldaar spoedig elders een tijdelijk verblijf zal worden aangewezen, zoodat niet alleen het gebouw van de Rolzaal kan worden hersteld, doch ook de aanbouwen aan de zuidzijde van de Hofzaal zullen afgebroken kunnen worden.

Van die meening uitgaande, stelt de commissie zich voor dat de gang der werkzaamheden zal zijn:

1°. *Gerechtshof*. In goeden staat brengen van het groote gewelfde vertrek onder de Rolzaal, door het herstellen en gedeeltelijk vernieuwen der gewelven, het wederopenen van bestaan hebbende licht- en deur- openingen met ramen en deuren en het leggen van een vloer.

Het herstellen der gevelmuren van dit gebouw.

Het maken van die werken in het gebouw welke na een behoorlijk onderzoek blijken zullen noodig te zijn, waartoe o. a. behooren de verbindingen en aansluitingen tusschen dit bouwdeel en het gebouw van de Laiesse aan de eene en de Hofzaal aan de andere zijde.

2°. *Haagtorentje*. Herstellen van muren, gewelven, steenen en houten vloeren, bekapping enz., voor zoover dit niet nog in dit jaar kan geschieden.

3°. *Hofzaal*. Herstellen van muren en steunbeeren, afbreken van de huizen aan de zuidzijde en aanschaffen van materialen, teneinde met kracht te kunnen doorwerken, zoodra de gelegenheid daartoe verkregen is. Van groot belang is vooral om reeds in het aanstaande jaar aan te schaffen het eikenhout voor de nieuwe kap, tenminste voor zoover betreft het hout van zware afmetingen. Dergelijk hout is niet altijd dadelijk te verkrijgen, en zeker niet in voldoende drogen staat. Wordt dit nu in den loop van 1900 aangeschaft, zoo kan het een of twee jaren uitdrogen vóór het in bewerking wordt genomen.

Eene begrooting voor het geheele werk te geven is zeer moeilijk, zoolang de te verrichten werken niet volledig zijn bestudeerd, doch de Commissie meent dat de herstelling van het gerechtshof met Haagtorentje nog ongeveer f 40,000 zal vorderen, terwijl voor de Hofzaal de kosten op ongeveer f 165,000 zijn te stellen. Voor het aanstaande jaar acht de Commissie het wenschelijk dat wederom f 30,000 worde uitgetrokken, welke geleidelijk kunnen verwerkt worden, terwijl daarenboven voor het

aanschaffen van eikenhout voor de kap van de Hofzaal eene som van f20,000 zal noodig zijn.

N. R. Crt.

OUDE GEBOUWEN TE DELFT.

Bij het Bouwkundig Tijdschrift deel XVII, derde stuk, vindt men een belangrijke bijlage. Dit is het rapport der commissie, benoemd door de afdeeling Delft van de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst, om na te gaan welke perceelen te Delft uit vroegere eeuwen dagteekenen of aan welke nog belangrijke brokstukken of details uit vroeger tijd voorkomen. De commissie heeft niet minder dan 331 gebouwen gevonden, waarvan er drie afkomstig zijn uit de 13de, een uit de 14de en 15de, 6 uit de 15de eeuw; 6 geheele gebouwen uit de 16de eeuw, terwijl aan 45 nog gedeelten of détails uit die eeuw zijn; 6 geheel uit de 17de eeuw en 171 gedeeltelijk; 40 geheel uit de 18de eeuw en 67 ten deele.

De oudste gebouwen uit Delft, tien in getal, uit de XIIIe, XIVE en XVe eeuw, zijn de navolgende:

1. De oude kerk, toren en middenschip en zuidelijke zijbeuk, XIIIe eeuw, weleer St. Hypolituskerk.
2. De toren van het stadhuis. XIIIe eeuw.
3. Het torentje van het Heylige geest Susterhuys of clooster. XIIIe eeuw.
4. Het inwendige der Agatha kloosterpoort (gewelf) aan het Oude Delft, gebouwd vermoedelijk in de XVe eeuw.
5. De Luthersche kerktoren, voorheen die van de St. Joris kapel, behoorende bij het St. Joris gasthuis, gebouwd of aangevangen in 1405.
6. De Nieuwe of St. Ursula kerk met toren, gebouwd in den loop der XIVE en XVe eeuw. Aan den toren werd de eerste steen gelegd in 1396.
7. De Bagijnhofpoort a. h. Oude Delft, gebouwd in de XVe eeuw.
8. Een fragment van een ouden vestingtoren genaamd Rietveldsche toren, thans woonhuis, aan den Oostsingel gelegen en gebouwd in de XVe eeuw.
9. Een fragment van een ouden vestingtoren, genaamd St. Huybrechtstoren, thans in gebruik bij het rijk, (artillerie-werkplaatsen) aan den Oostsingel gelegen en gebouwd in de XVe eeuw.
10. Het zoogenaamde Trompkoor en het noordelijk transept der Oude Kerk, gebouwd in den loop der XVe eeuw.

De commissie, die deze lijst opmaakte, heeft het thans belangstellenden in oude bouwkunst heel gemakkelijk gemaakt in Delft studies te maken, en ook een dienst bewezen aan hen die op het behoud van oude bouwwerken hebben toe te zien.

N. R. Crt.

A A N W I N S T E N .

Met hulp der Vereeniging voor Noord-Nederlands Muziekgeschiedenis is door vrijwillige bijdragen de som verkregen, noodig om, met eene rijksbijdrage, de verzameling oude mijziëkinstrumenten, nagelaten door den heer J. C. Boers, aan te koopen.

De hoofddirecteur van 's Rijksmuseum heeft, uit naam van hen die in den aankoop hebben bijgedragen, de bedoelde verzameling voor de helft aan het rijk ter plaatsing in het Nederlandsch museum ten geschenke aangeboden.

De verzameling bestaat uit circa 130 nummers, waarvan een 28-tal van niet-Europeesch maaksel.

De Europeesche snaar-instrumenten zijn:

1. strijkinstrumenten: viool van Hendrik Jacobs, Amsterdam, 1692. Koperen viool met gedreven ornamenten, 17de eeuw. Altviool van Daniel Raetzen, Hamburg, 1732. Altviool van Sebastiaan Naye, Munchen, 1778. Viole d'amour van Johan Andreas Dorffel, Klingenthal, 1754. Driekwartviool met sterk gebombeerden rug, 18de eeuw. Pochette of kleine dansmeestersviool, 18de eeuw. Eenige oude strijkstokken, staartstukken enz. Draailier, 18de eeuw.

2. Tokkelinstrumenten: Noorsche balk van koper. Hakkebord, Italiaansch A^o, 1709, sierlijk instrument, volgens overlevering toebehoord hebbende aan Prinses Wilhelmina, gemalin van Prins Willem V. Luit in gitaar veranderd, van Giuseppe Carlo, Milaan, 1780. Mandoline, ingelegd met ebbenhout, ivoor en schildpad, 18de eeuw. Citer met 3 klankgaten, de rug met ivoor ingelegd, 18de eeuw (zeer zeldzaam stuk). Citer van Johannes Cuypers, 's Gravenhage, 1768. Gitaar, zessnarig, rijk ingelegd met parelmoer, ebbenhout en ivoor. Lier gitaar van Auguste Claudot, Parijs.

3. Klavierinstrumenten. Spinnet met twee klavieren, staartstuk gemerkt »Petrus Johannes Couchet«, Antwerpen, van omstreeks 1640 (de voet is uit de 18de eeuw.)

Onder de Europeesche blaasinstrumenten komen voor:

Twee serpenteu, hout met leder overtrokken, de een zonder, de andere met twee kleppen (17de eeuw). Serpenteu, hout met leder overtrokken, van L. Embach en C^o. te Amsterdam.

Dertien hobo's, een belangrijke serie. Onder deze zijn vooral merkwaardig drie hobo's met schalmei-type; een quinhobe, lang 83 c.M. en een hobo met zilveren beslag.

Korthout of courtant, ook wel fleschfagot genoemd. Het zeldzaamste stuk der collectie. (Komt alleen voor in de rijksverzamelingen te Weenen en te Parijs).

Fagot met 10 kleppen, gemerkt J. Scherer (zeldzaam). Acht clari-

netten, waarvan te vermelden een met twee kleppen, gemerkt »Crone«, en een dergelijke, gemerkt I. G. H.

De niet-Europeesche instrumenten zijn:

Rijk versierde gambang of gender, door den sultan van Djocjokarta aan den heer Boers geschonken. Eenvoudige gender. Ankloeng, stel van 3 rekken, bestaande uit 2 à 3 bamboepijpen (N. O. Java). San-heen of sann-jinn (China). Pepa (China). Goe-hin of yoe-kin (China). Kiem of Ijoa (ché der Chineezen). Rovana, Hoorn, gemaakt van een grooten olifantstand (Congo). Sesanda van Timor Koepang. Twee trommen uit Borneo. Gitaar, diverse fluiten, tokkelinstrumenten, enz.

Het geheel vormt eene belangrijke aanwinst voor het Nederlandsch Museum. De kleine verzameling oude muziekinstrumenten thans daar aanwezig wordt door de collectie Boers zeer uitgebreid, zoodat een schoon geheel verkregen wordt. De omstandigheid, dat er nu enkele stukken in worden aangetroffen van hooge zeldzaamheid, die andere welbekende Musea niet bezitten, zal er toe bijdragen om de aandacht van het buitenland op deze collectie te vestigen. Voor Nederland heeft de verzameling nog eene andere waarde, namelijk die van te zijn eene blijvende herinnering aan den Nederlandschen toonkunstenaar Johannes Conradus Boers, die zijn leven wijdde aan de studie der oud-Nederlandsche muziek en een der grondvesters is van de wetenschappelijke beoefening onzer muziekgeschiedenis.

De dank der regeering is betuigd aan de schenkers.

St. Crt.

Ten behoeve van het Nederlandsch Museum werd op de auctie Charles Steyn te Parijs voor f 23306 aangekocht een chef-reliquaire van den H. Fredericus, bisschop van Utrecht. Blijkens een er op voorkomende inscriptie werd het in 1362 gemaakt door den goudsmid Elyas Scerpswert in opdracht van deken en kapittel der Sint-Salvatorkerk te Utrecht, die in dat jaar de graftombe van dien heilige lieten vernieuwen en bij die gelegenheid een deel van den schedel in deze schrijn plaatsen. Over het kunsthistorisch belang van dezen aankoop en de geschiedenis van het voorwerp zal weldra elders uitvoerig worden gehandeld.

De heer W. A. P. F. L. de Leve te Wildervank heeft aan het Groningsch Museum in bruikleen afgestaan twee zeer oude ramen, bevattende elk een aantal in lood gezette geschilderde glasruiten. Deze ramen zijn afkomstig van eene oude boerenplaats te Bellingwolde, welke ongeveer acht jaren geleden is afgebroken. Op de ruiten vindt men de wapens van Aremborg en van der Mark en de opschriften, de een: «Johan van Ligne graeff tho Arnburg vrijher tho Barbanson, Sevenbargen, heer tho Wedde, ridder des ordens van gulden vellies, Kn. Mat.

tho Hispanien statholter und capitein-gnall in Freislamt, Overisell, Groeningen und Lingen 1549«; de ander; «Margareta gefurste gravinne tho Arnburg geborn gravinne van der Marck, vrvrouw tho Brabanson Sevenbargen, Wedde 1549« en «Carl gefurster Grave tho Arnburg vreherr tho Barbanson, Sevenbarge, Wedde Anno Dini . . . « Het zijn dus ruiten betrekking hebbende op den in den slag van Heiligerlee in 1568 gesneuvelde graaf van Aremborg, den stadhouder van dit gewest, zijne vrouw en zijn zoon Karel van Aremborg. Hij was een groot liefhebber van de jacht, woonde veeltijds op het slot te Wedde en het afgebroken huis te Bellingwolde was vermoedelijk een zijner jachthuizen. Het museumbestuur aanvaardde dit geschenk met dankbaarheid.

Prov. Gr. Ct.

In het perceel bouwland in «Het Land van Poortugaal» waaruit de benoodigde grond voor het verhoogen der Westdijken van het eiland IJsselmonde wordt gegraven, worden een massa boomstammen aangetroffen, 't zij in groepen of alleen staande. Bij een dezer is op een diepte van twee meter een urn of kan gevonden, ter hoogte van 29 centimeter, welker grootste wijdte $24\frac{1}{2}$ centim. bedraagt, van boven $9\frac{1}{2}$ centim., bij den hals toeloopende tot 3 centim., met 2 ooren. Deze stond op een schoteltje ter hoogte van 7 centim., wijd boven zo centim. Binnen in het schoteltje, waar de urn of kan juist in sluit, staat in gewone drukletters BOUDILUM. De urn is geheel met eenigszins roode tint; het schoteltje van een eigenaardige roode kleur. Genoemde voorwerpen zijn thans in het bezit van den heer Tuinstra, arts te Poortugaal.

Dordr. Ct.

Nader vernemen wij van den heer A. van der Poust Clement, burgemeester te Poortugaal, dat de boomstammen zijn gevonden op 1 M. diepte en de urn op circa 2 M.

Te Buren werd 15 Juli ll. een monument onthuld opgebouwd uit de overblijfselen der kapiteelen en bogen van het in 1807 gesloopte oude kasteel met veel zorg bijeengebracht door ons corresponderend lid den Heer J. A. Heuff Azn.

Het monument staat ter plaatse waar Prins Willem van Oranje na zijn huwelijk met Anna van Buren als graaf van Buren zijn entrée deed in het kasteel.

Bij de feestelijke inwijding, waarbij ook het bestuur van den Nederl. Oudh.k. Bond genoodigd was en door zijnen voorzitter werd vertegenwoordigd, hield de heer Heuff eene belangrijke historische toelichting over het oude kasteel van Buren.

Er worden pogingen aangewend om de gelden bijeen te brengen voor den aanbouw van een nieuwen vleugel aan het groningsch museum.

PERSONALIA.

De bekende kwestie over het Mauritshuis heeft eene gunstige oplossing gevonden. Dr. A. Bredius blijft directeur van het Kon. Kabinet van schilderijen.

De heer von Saher, tot dusver conservator van het museum van kunstnijverheid op het Paviljoen te Haarlem, is tot directeur van dat museum benoemd, dé tegenwoordige directeur de heer van Eeden, blijft als eere-Directeur aan de instelling verbonden.

N. R. Ct.

De volgende algemeene ledenvergadering van den Nederlandschen Oudheidkundigen Bond is voorloopig bepaald te Dordrecht, omstreeks Pinksteren.

GEDRUKT BIJ D. REIDEL TE DORDRECHT.
